

חופש התנועה

**"כל אדם זכאי לחופש תנועה ומגורים בחוץ כל מדינה
כל אדם זכאי לעזוב כל ארץ, לרבות ארצו, ולחזור לארצו."**

הכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם, סעיף יג

יציאה מהשטחים לחוץ לארץ

במהלך 2004 התקבלו במוקד 369 פניות מתושבי שטחים שהצבא מנע את יציאתם לחו"ל. ב-84% מן הפניות שטיפול המוקד בהן הסתיים עד סוף השנה, הסירו הרשויות את המניעה והתירו לפונה לצאת. ב-42% מתוך המקרים הללו נדרשה פנייה לבג"ץ על מנת להבטיח את יציאתו של הפונה לחו"ל. ברוב המקרים בהם הוגשה עתירה, חזר בו הצבא מסירובו ללא צורך בהכרעת השופטים. נתונים אלה מצביעים בבירור על כך שמדיניות הצבא בנושא היתרי היציאה לחו"ל היא שרירותית וכי הוא אינו עורך בדיקות פרטניות למבקשים לצאת, למרות חובתו לעשות כן.

בעיה נוספת בה נתקל המוקד במהלך הטיפול בנושא היא זמן המענה מטעם הצבא. ב-1993, בעקבות עתירה לבג"ץ שהגיש המוקד, התחייב הצבא לענות לבקשות להיתרי יציאה לחו"ל בתוך חודשיים, ותוך זמן קצר יותר אם מדובר במקרה דחוף¹. בסוף 2003 ערך המוקד בדיקה

מאז כבשה את השטחים, מתנה ישראל את יציאת תושביהם לחו"ל באישור מפקדי הצבא ברצועת עזה ובגדה המערבית. לאורך השנים ניצלה ישראל שליטה זו לצרכי ענישה או על מנת להפעיל לחץ על המבקשים לצאת מן השטחים לשתף עמה פעולה. במקרים מסוימים מתנה הצבא את יציאתם לחו"ל של תושבי השטחים בכך שיתחייבו שלא לפגוע בביטחונה של ישראל בעת שהותם בחו"ל או שלא לחזור לבתיהם משך תקופות ממושכות. לעיתים מציב הצבא את שני התנאים יחד.

לרבים מאלה שישראל מונעת את יציאתם לחו"ל, נודע הדבר רק כאשר הם מגיעים למעברי הגבול ונאלצים לשוב כלעומת שבאו. במקרים רבים מדובר במי שמבקשים לצאת מסיבות שאינן סובלות דיחוי, כגון טיפולים רפואיים, לימודים בחו"ל, קיום מצוות החאגי או כיוון שקיבלו אשרות כניסה ועבודה במדינות אחרות, שמימושן מוגבל בזמן.

שהעלתה כי הצבא אינו עומד בהתחייבותו בכמחצית מן המקרים. על מנת להילחם בתופעה, החליט המוקד לפנות לבג"ץ בכל מקרה בו חורג הצבא מזמן המענה לו התחייב, ובמהלך 2004 הגיש 110 עתירות בשם של פונים אשר לא קיבלו מענה בטווח הזמן הנדרש, או שיציאתם לחו"ל נדרשה בדחיפות.² המוקד ממשיך לעקוב אחרי זמן המענה של הצבא ולפעול לשיפורו.

 היציאה ממעבר רפיח, השער היחיד של תושבי הרצועה אל העולם, כרוכה בקשיים רבים. המבקשים לצאת נאלצו להמתין בתור שעות, ולעתים אף ימים ושבועות, עד שניתן להם האישור לעבור מצדו הפלסטיני של המעבר לצדו הישראלי, ומשם למצרים.

באוקטובר 2004 החל המוקד לקבל עשרות פניות מתושבי הרצועה שהצבא אסר על יציאתם לחו"ל. רבים מהפונים היו בין הגילאים 16 ל-35 וחלקם מסרו למוקד כי עד אז כלל לא ניסו לצאת את הרצועה, כיוון שהצבא אסר על יציאת תושבים בגילאים הללו. הצבא הודיע כי הגבלת הגיל בוטלה עוד באוגוסט 2004. בפועל, לטענת המופקדים על יציאה לחו"ל מן הצד הפלסטיני, המשיכה ישראל למנוע את יציאתם של גברים בני 16 עד 35 גם לאחר ההודעה על ביטול ההגבלה. צעירים בקבוצת גיל זו נחקרו במשך זמן רב במעבר הגבול. הדבר עיכב את התור כולו ולעתים אף מנע את יציאתם של אחרים.³

פקידים ברשות הפלסטינית מסרו למוקד כי באוקטובר הנהיגה ישראל נוהל "תיאום" חדש, לכאורה, על מנת להשליט סדר במעבר הגבול. למרות הכחשותיה כי קיימת הגבלת גיל כלשהי, הודיעה ישראל כי על תושבי הרצועה בין הגילאים 16 ל-35, המבקשים לצאת לחו"ל, למסור את שמותיהם לוועדה

האזרחית הפלסטינית. הוועדה העבירה את רשימת השמות למת"ק הישראלי במחסום ארז וזה סימן מי מנוע ומי לא, החזיר את הרשימות המסומנות לצד הפלסטיני והעביר עותק גם למעבר רפיח עצמו. הוועדה פירסמה את שמותיהם של אלה שאינם מנועים ברדיו ואלה יכלו אז לפנות למעבר רפיח. לכאורה, מדובר היה בהליך האמור ליידע מראש את הפונים אם הם מנועי יציאה ולחסוך נסיעות מיותרות למעבר רפיח. המציאות היתה שונה. בהגיעם למעבר רפיח היה עליהם למסור שוב את שמותיהם בצד הפלסטיני. שוב הועברו הרשימות לצדו הישראלי של המעבר, ושוב הוחזרו ממנו כאשר השמות מסומנים. חלק מאלה שקיבלו אישור מוקדם ממת"ק ארז, מצאו עצמם עתה ברשימת מסורבי היציאה. מכאן שההליך לא הבטיח כי האישור הוא סופי, ואף לא הבטיח שנעשתה בדיקה מדוקדקת בעניין הסירוב. במקרים רבים הצליח המוקד, באמצעות עתירות לבג"ץ, להפוך סירובים כאלה על פיהם. אולם החל מאמצע דצמבר 2004, גם אישורים שהתקבלו בעקבות עתירות לבג"ץ לא הועילו. ב-12 לאותו חודש פוצצו פלסטינים מוצב של הצבא במעבר רפיח. ישראל סגרה את המעבר ומצאה פיתרון חלופי רק לתושבים שביקשו לקיים את מצוות החאגי או לכאלה שמצבם הרפואי חייב את יציאתם המיידית. אלפי סטודנטים, אנשים המתגוררים דרך קבע בחו"ל, בעלי אשרות עבודה במדינות אחרות ושאר תושבי הרצועה נותרו כלואים בתוכה.

סמוך לתקופה בה פוצץ מעבר רפיח, הגיש המוקד מספר עתירות בעניינם של תושבי

¹ בני"ץ 3927/93, תרכי צאלח נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה

המערבית.

² בנוסף לעתירות הללו הוגשו עוד 37 עתירות בעקבות סירוב הצבא להתייר יציאה לחו"ל.

³ עמירה הס, "הפלשתינאים מנועים מגברים בני 16 עד 35 להגיע למעבר רפיח, בגלל 'הצקות השב"כ'", **הארץ**, 4.10.04.

הרצועה שהצבא מנע את יציאתם לחו"ל. במסגרת עתירות אלה, הוסיף בא כוח המוקד את הדרישה כי הצבא ימצא פיתרון חלופי ממשי ליציאת תושבי הרצועה למצרים בזמן שיפוצו של מעבר רפיח.⁴ בתשובתה טענה המדינה כי הציעה לאפשר את יציאתם של פלסטינים דרך מעבר ניצנה שבנגב וכי הרשות הפלסטינית סירבה לפתרון זה.⁵ על פי דיווחים שונים, סירובה של הרשות נבע מן העובדה כי מספר קטן מאד של אנשים יוכל לעבור בניצנה וכי הפעלתו תגרור את סגירתו הסופית של מעבר רפיח.⁶ בית המשפט קבע כי על המדינה מוטלת חובה לנקוט בכל האמצעים שברשותה לפתרון הבעיה והעניק לה שהות של שבוע להגיש את תשובתה.⁷ בחלוף אותו שבוע ביקשה המדינה כי יינתנו לה שבועיים נוספים להגשת תגובה. לאור הדחיפות במציאת פתרון, ביקש בא כוח המוקד לקיים דיון בעתירות, אולם בית המשפט דחה את הבקשה. בחלוף שבועיים נוספים, שעה שמעבר רפיח היה סגור כבר למעלה מחודש, הודיעה המדינה כי נמצא פתרון

עבור חולים הנזקקים לטיפול רפואי דחוף שלא ניתן לקבלו ברצועה.⁸ בסוף ינואר 2005 פתחה ישראל את מעבר רפיח לפלסטינים שביקשו לשוב ממצרים לרצועה. לאחר מכן התירה את היציאה דרך מעבר רפיח גם לאלה שזקוקו לטיפול רפואי ולאלה שעניינם נדון בבג"ץ. מאוחר יותר הרחיבה את הקריטריונים ליציאה ממעבר רפיח, אך הוסיפה בפועל לאסור על יציאתם של תושבי הרצועה בגילאים 16 עד 35. הרשות הפלסטינית, שסירבה לשוב להסדר התיאום שהונהג טרם שהמעבר פוצץ, העבירה לישראלים את שמותיהם של בני קבוצת גיל זו רק במקרים דחופים. ישראל, מצדה, טיפלה רק בפניותיהם של חולים הזקוקים לטיפול דחוף, תושבי מדינות זרות וסטודנטים.

רק באמצע פברואר 2005, כחודשיים לאחר שנסגר, חזר המעבר לתפקד כבעבר. כיום לא נדרשים תושבי הרצועה שבין הגילאים 16 ל-35 לתאם את מעברם מראש וגורמים בצבא אישרו כי בני קבוצת גיל זו אינם מנועים עוד מניעה גורפת מלצאת את הרצועה.

כניסה לרצועת עזה

עם יישומם של הסכמי אוסלו ב-1994, אסרה ישראל על תושביה ואזרחיה שלה להיכנס לאותם שטחי הרצועה שהועברו לשליטת הרשות הפלסטינית, אלא באמצעות היתרים אישיים. בכך גדעה קשרים משפחתיים, חברתיים וכלכליים שנוצרו בין אזרחיה ותושביה לתושבי הרצועה במהלך שנות הכיבוש.

במהלך האינתיפאדה הוסיפה ישראל והחריפה את הנתק בין תושבי רצועת עזה לאזרחי

ישראל באמצעות צמצום גובר והולך של האפשרויות להיכנס לרצועה. הנוהג על פיו התירה ישראל כניסה לרצועה בעת החגים המוסלמיים עיד אל אדחה ועיד אל פיטר, הופסק כמעט לחלוטין. ישראל פגעה גם בנוהל "משפחות חצויות", שבמסגרתו ניתנו לתושבי ישראל הנשואים לתושבי רצועת עזה היתרי שהייה ארוכי טווח ברצועה ובנוסף לכך, הגבילה בצורה משמעותית את הקריטריונים לקבלת היתרים לביקורים אחרים. מניסיון המוקד עולה, כי היתרים כאלה ניתנים כיום

רק לאלה המעוניינים להיכנס לרצועה לבקר קרובי משפחה מדרגה ראשונה, ואך ורק אם המדובר בכניסה לצורך השתתפות בחתונה, לוויה או ביקור של קרוב שנמצא במצב רפואי קריטי. המבקשים לבקר ברצועה נדרשים לספק מסמכים שונים להוכחת הסיבה לביקורם. השגתם של מסמכים אלה כרוכה לעיתים במאמץ רב ובעלות גבוהה וההיתרים המתקבלים תקפים לזמן קצר מאוד, בדרך כלל רק לכמה ימים.

משפחות חצויות⁹

נוהל "משפחות חצויות", שהמוקד הצליח להביא להסדרתו ב-1995, מאפשר לאזרחיות ותושבות ישראל, הנשואות לתושבי רצועה עזה, לשהות עם משפחותיהן ברצועה מכוח היתרים אותם יש לחדש בפרקי זמן קצובים.¹⁰ נשים הנמצאות בישראל נדרשות לשלוח ל"משרד ישראלים" במפקדת התיאום והקישור במחסום ארז בקשה לקבלת היתר, הנתמכת במסמכים שונים המעידים על נישואיהן לתושב הרצועה. אם אישר הצבא את כניסתן, עליהן להתייצב במחסום ארז כדי לקבל את ההיתר לידן ולהיכנס לרצועה. על פי הנוהל, נשים השהות ברצועה יכולות להאריך את תוקפם של היתרים קיימים מבלי לצאת מן הרצועה. עליהן להגיע למחסום ארז ולמסור את ההיתרים שבידיהן לאנשי הצד הפלסטיני של המחסום. אלה מעבירים את ההיתר לישראלים, אשר אמורים להאריך את תוקפו, להחזירו למת"ק הפלסטיני ושם הוא נמסר חזרה לנשים. התהליך עלול לארוך שעות ארוכות, במהלכן נאלצות הנשים להמתין במחסום. למעט מקרים חריגים במיוחד, הצבא אינו מאפשר הארכת היתרים בדואר או בפקס.

ילדי משפחות חצויות הרשומים בתעודת הזהות של אמם, קרי, תושבי ישראל או אזרחיה, רשאים להתלוות לאמם בביקוריה ברצועה עזה עד הגיעם לגיל 18. אם רשומים אותם ילדים

כתושבי רצועה עזה, כלומר בתעודת הזהות של האב, מתיר הצבא לאמותיהם לקחתם עמן אל מחוץ לרצועה רק עד גיל חמש. משעברו גיל זה, נדרשות נשים היוצאות לביקור בישראל להשאיר את ילדיהן מאחור.

עם תחילת האינתיפאדה הנוכחית, חדל הנוהל לפעול באורח תקין. לעיתים מבצע הצבא שינויים בפרוצדורה הכרוכה בקבלת ההיתרים ובהארכתם, ללא מתן פרסום לשינויים. החל מ-2001 קיצר את תוקף ההיתרים משלושה חודשים לחודש. בנוסף לכך, נוהג הצבא להקפיא או לבטל את הנוהל, לרוב במסגרת החמרות בסגר על הרצועה שהוא נוקט מסיבות שונות, כגון ענישה לאחר התקפות של פלסטינים על אזרחים או חיילים, לאחר הוצאות להורג ללא משפט שהוא מבצע, בזמנים בהם מתקיימים מבצעים צבאיים ברצועה וכן במהלך חגים יהודיים. כאשר מקפיא הצבא את הנוהל מסיבה זו או אחרת, נשים וילדיהן שיצאו את הרצועה קודם לכן אינם יכולים לשוב אליה. בחלק מן המקרים גם אין מחדשים היתרים לנשים השהות ברצועה. הברירה העומדת בפניהן אז, היא לצאת מן הרצועה ולהסתכן בכך שלא יוכלו

⁴ בג"ץ 11714/04, אבו יוסף נ' מפקד כוחות צה"ל ברצועה עזה; בג"ץ 11751/04, בשיתי נ' מפקד כוחות צה"ל ברצועה עזה; בג"ץ 11762/04, אבו עיישה נ' מפקד כוחות צה"ל ברצועה עזה.

⁵ תשובת המדינה בבג"ץ 11714/04, אבו יוסף נ' מפקד כוחות צה"ל ברצועה עזה, 29.12.2004.

⁶ ר' למשל: OCHA, Situation Report Rafah Terminal, 19 ביטאר, 2005.

⁷ החלטה בבג"ץ 11714/04, אבו יוסף נ' מפקד כוחות צה"ל ברצועה עזה, 30.12.04.

⁸ תגובת המדינה בבג"ץ 416/05, עמותת רופאים לזכויות אדם ואח'י נ' מפקד כוחות צה"ל ואח'י, 16.1.2005. (הדיון בעתירה זו אוחד עם הדיונים שנקבעו לעיתרות המוקד).

⁹ לפירוט נוסף בנושא משפחות חצויות ר' המוקד להגנת הפרט ובצלם, כלא עזה, 2005, עמ' 27-35.

¹⁰ הנוהל תקף גם לגבי גברים תושבי ישראל ואזרחיה הנשואים לנשים תושבות הרצועה, אולם הרוב המכריע של אוכלוסייה זו הן נשים.

עזה לתוך ישראל מותרת" לביצוע פעולות טרור, אך הודיע גם כי מעתה כל בקשת כניסה לעזה במסגרת "משפחות חצויות" תיבדק באופן פרטני וכי הנוהל עצמו ייבחן מחדש.¹⁵ מפניות שהגיעו למוקד לאחר מכן עולה, כי בפועל ביטל הצבא את הנוהל לחלוטין. נשים שביקשו להיכנס לרצועה או להמשיך לשהות בה לא נדרשו להתחייב שלא לצאת ממנה ונשים שחתמו על טופס ההתחייבות לפני הגשת העתירה, הורשו לחזור לישראל גם לפני תום שלושת החודשים.

בעוד העתירה נדונה בבית המשפט, נודע למוקד כי נשים המגיעות למחסום ארז, לאחר שלא חידשו את היתריהן משך זמן מה, נשלחות לחקירה במשטרה בחשד להפרת צו האלוף, האוסר על כניסת אזרחים ישראלים לרצועת עזה. בבירור שערך המוקד עם מת"ק ארז נמסר בעל פה, כי מדובר בהליך פורמאלי בלבד וכי אין לנשים סיבה לחשש. זמן לא רב לאחר מכן פנו למוקד מספר נשים שבקשתיהן להיתר כניסה לא נענו. במהלך הטיפול בעניין התברר כי, בניגוד לדברי חיילי המת"ק, מסרב הצבא לאשר את בקשותיהן משום שלא חידשו את היתריהן מבעוד מועד, נשארו ברצועה ללא היתר תקף ובכך הפרו צו אלוף. המוקד הגיש עתירות לבג"ץ בשמן של שלוש נשים שסירבו של הצבא להנפיק להן היתר גרם לפירוד כפוי וממושך ממשפחותיהן.¹⁶

בעתירות עמד המוקד על הקשיים הכרוכים בחידוש ההיתרים, המובילים למצב בו הנשים מפרות את צו האלוף בעל כורחן. המוקד טען כי בסירובו להנפיק להן היתרים, מתעלם הצבא מקשיים אלה, אשר נובעים בחלקם הגדול מפעולותיו ומדיניותו של הצבא עצמו, המתנה את הארכת ההיתרים בהגעה פיזית למחסום ארז, למשל, דבר שאינו מובן מאלי. המצב הביטחוני הרעוע ברצועה והפעולות הצבאיות המתרחשות בה בתדירות, גורמים לכך שהציאה מן הבית כשלעצמה, בנסיבות מסוימות, מהווה סכנה. דרכים נחסמות

שוב אליה עד אשר יחליט הצבא על הקלות בסגר, או להישאר בחיק משפחותיהן ולהסתכן בענישה על ידי הצבא, הרואה בהן במצב זה עברייניות שהפרו צו אלוף.

מפניות שהגיעו למוקד עולה, כי במהלך שנת 2004 הקפיא הצבא את הנוהל משך פרקי זמן שונים לפחות שש פעמים.¹¹ בחודש מאי 2004, אחת הפעמים בהן חודש הנוהל, החל הצבא לדרוש מנשים המבקשות להיכנס לרצועה, או המבקשות להאריך את היתריהן, לחתום על טופס לפני הן מתחייבות שלא להיכנס לישראל משך שלושה חודשים. הצבא לא פרסם את ההוראה ודבר קיומה נודע למוקד בשיחה טלפונית עם "משרד ישראלים". בתקשורת טענו גורמים בצבא כי הדרישה נועדה למנוע תנועה המונית במחסום ארז ולצמצם את מספר הבדיקות הנערכות בו בשל התרעות ביטחוניות.¹² המוקד פנה לפרקליטות המדינה וליועץ המשפטי לרצועת עזה והתריע כי הדרישה אינה חוקית משום שהיא שוללת, למעשה, את זכותם של אזרחי המדינה ותושביה להיכנס לתחומיה, זכות המעוגנת הן במשפט הישראלי והן במשפט הבינלאומי.¹³

לאחר שפניות אלה לא נענו, הגישו המוקד וארגון עדאלה עתירה משותפת לבג"ץ בשם ארבע משפחות שנפגעו מן הנוהל, בה נדרש ביטולו.¹⁴ בעתירה טענו המוקד ועדאלה כי הנוהל מציב בפני אזרחי המדינה ותושביה, הנשואים לתושבי רצועת עזה, את הבחירה האכזרית בין פירוד ממשפחתם לבין טרנספר מארצם. עוד נטען כי הנוהל שרירותי, מפלה ומהווה הפרה חמורה של הזכויות לחיי משפחה, לכבוד ולשוויון, בנוסף לזכות השמורה לאזרחי המדינה ונתינייה להיכנס אליה.

בתגובתו לעתירה אמנם חזר הצבא על הטענה כי מעברים תכופים בין שטחי הרשות הפלסטינית למדינת ישראל מהווים סיכון ביטחוני והוסיף, כי גורמי טרור מנסים להשתמש ב"גורמים שיציאתם משטח רצועת

לעיתים קרובות והצבא נוהג לבתר את הרצועה לשניים או שלושה חלקים ובכך מונע כל מעבר בין מחסום ארז, הנמצא בצפון הרצועה, לבין חלקיה הדרומיים. בתנאים אלה נבצר מנשים רבות בחלק גדול מן הזמן להגיע למחסום כדי לחדש את היתריהן.

גם נשים הצולחות את הדרך ומגיעות בשלום למחסום ארז, לא תמיד מצליחות לחדש את היתריהן. אם נערכו שינויים בפרוצדורה, אליהם לא נערכו הנשים, היתריהן אינם מחודשים, קל וחומר כאשר הן מגיעות למחסום שעה שהנהול מוקפא.

ללא היתר תקף, מחייבות הוראות הצבא את הנשים לעזוב את הרצועה. בימים בהם הנהול מוקפא, עלול גורלן להיות כשל נשים שיצאו מן הרצועה לפני ההקפאה ואינן יכולות לשוב אליה. כיוון שהצבא אינו טורח לפרסם דבר אודות הקפאת הנהול או שינויים שהוא עורך בו, אין לנשים כל דרך לדעת מראש אם יחודשו היתריהן לכשיגיעו למחסום. הסיכונים הפיזיים הכרוכים בהגעה למחסום ארז והחשש שאם לא יצליחו לחדש את היתריהן, תיכפה עליהן פרידה ממושכת מבני משפחתן, מרתיעים נשים רבות אף מלנסות לחדש את היתריהן.

מ"ע, תושבת ירושלים, נשואה לתושב רצועת עזה ומתגוררת עמו ועם ארבעת ילדיהם ברפיח שבדרום הרצועה. על מנת להגיע מביתה למחסום ארז, עליה לעבור שלושה מחסומים. מ"ע לא הצליחה לחדש את היתריה באופן סדיר מאז תחילת האינתיפאדה. מספר פעמים אמנם הצליחה להגיע למחסום ארז, אך הדרך חזרה לביתה ארכה עד מאוד. לעיתים נאלצה לישון אצל מכרים, לעיתים במלון. באחת הפעמים כשהגיעה למחסום וגילתה שהוא סגור, נאלצה לבלות את הלילה במונית, שמא תחמיץ את ההזדמנות להאריך את היתרה אם ייפתח המחסום למחרת. פעמים אחרות

היו אלה סיבות רפואיות שמנעו ממנה להתייצב במחסום ארז, ומשום שהצבא אינו מאפשר הארכת היתרים בפקס או בדואר, לא חידשה את היתרה.

במרץ 2004, כשפג תוקפו של היתרה שהיה בידה, יצאה מ"ע מביתה ברפיח למחסום ארז על מנת לחדשו. היא עוכבה מספר שעות במחסום כפר דרום. לאחר שלבסוף התירו החיילים את מעברה, הגיעה לאזור צומת נצרים, שם עוכבה שוב ולא הותר לה להמשיך בדרכה. למחרת, יצאה שוב לדרך. היא צלחה את המחסומים שעמדו בדרכה, אך כשהגיעה למחסום ארז נאמר לה כי עקב הסגר אין מחדשים היתרים. מ"ע נדרשה לשוב כעבור 15 יום. כששבה, כעבור כשבועיים, גילתה שהפרוצדורה שונתה ולא ניתנים היתרים ללא תיאום דרך הרשות הפלסטינית. משרד ישראלים במת"ק סירב לקבל את בקשתה.

על אף העובדה שמ"ע חידשה את היתריה כשעלה בידה לעשות כן, משיבקה לקבל היתר חדש בתום ביקור בירושלים באוגוסט 2004, סירב הצבא לבקשתה בתואנה שהפרה צו אלוף. פרידתם הכפויה של מ"ע וארבעת ילדיה, שהתלוו אליה, מאבי המשפחה, שארכה כשלושה חודשים, באה לסיומה רק לאחר שהמוקד עתר בשמה לבג"ץ.

(תיק 15617)

- 11 ההתייחסות היא לתקופות בהן עולה מפניית המגיעות למוקד כי בפועל אין מטפלים בבקשות של משפחות חצויות במשרדי המת"ק בארז. לעיתים מאשר הצבא באופן רשמי כי הנהול מושעה ולעיתים מכחיש כי אי הטיפול בפניות נובע ממדיניות רשמית.
- 12 עמירה הס, "התנאי לביקור קרובים ברצועה: להישאר שם 3 חודשים לפחות", הארץ, 5.5.04.
- 13 **האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות 1966**, סעיף (4)12; חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, סעיף 6(ב); וחוק הכניסה לישראל, תשי"ב-1952.
- 14 בג"ץ 5076/04, **חסייני נ' אלוף פיקוד דרום**.
- 15 תגובת המדינה בבג"ץ 5076/04, **חסייני נ' אלוף פיקוד דרום**.
- 16 בג"ץ 8947/04, **שראב נ' מפקד כוחות הצבא ברצועת עזה**; בג"ץ 9107/04, **אבריקה נ' מפקד כוחות הצבא ברצועת עזה**; בג"ץ 9204/04, **עאשור נ' מפקד כוחות הצבא ברצועת עזה**.

שחושבים שאני לא מצליחה לחזור לעזה כי אני לא משתדלת מספיק ומזניחה את החובות שלי כלפי הילדים שלי... אני לא מבינה איך אפשר למנוע מאמא לטפל בילדיה." רק באוקטובר, בעקבות עתירת המוקד ולאחר קרוב לארבעה חודשי פיבוד ממשפחתה, התיר הצבא לאיש לשוב לביתה בעזה. (תיק 33961)

בעקבות העתירות, אישר הצבא את כניסתן של שלוש הנשים לרצועה, אך הסוגיה העקרונית לא באה על פתרונה. בשיחות שנערכו עם המוקד ובמכתב ששיגר אליו זמן קצר לאחר שהתיר את כניסת העותרות, הבהיר הצבא כי הוא מתעתד להמשיך ולהשתמש במה שהוא מכנה "צעדים מינהליים" כלפי נשים שלא חידשו את היתריהן. השימוש בצעדים מינהליים אלה, כפי שנטען בעתירות, הינו חריגה מסמכויות הצבא. הצבא רשאי אמנם לנקוט בצעדים מינהליים לצורך הגנה על הביטחון, אך גם על צעדים אלה חלות מגבלות - עליהם להיות צופי פני עתיד, כלומר, למנוע סכנה ביטחונית. אולם הצבא מעולם לא טען כי כניסתן של הנשים לרצועה מהווה סכנה כלשהי. להיפך, הצבא הדגיש כי הסיבה היחידה לאי חידוש ההיתרים היא הפרת צו אלוף בעבר. בכך, למעשה, נוקט הצבא בצעדים מינהליים על מנת להעניש את הנשים ללא כל הליך משפטי. מדובר גם בצעדים עונשיים אכזריים ביותר, שכן מהותם היא הפרדתן לתקופות ממושכות של משפחות מטופלות בילדים. המוקד הסכים למחיקת עתירותיו כיוון שענייניהן הפרטניים של העותרות נפתרו, אולם הודיע לבג"ץ כי ישוב ויעתור אם הצבא יוסיף להעניש נשים שלא חידשו את היתריהן.

ביקורי משפחות בחגים

מאז סגירת רצועת עזה בפני תושבי ישראל ב-1994 ועד תחילת האינתיפאדה הנוכחית, בשלהי 2000, התירה מדינת ישראל לאזרחיה ותושביה הפלסטינים להיכנס לרצועה במהלך

עוד נטען בעתירות כי סירובו של הצבא להנפיק לנשים הללו היתרי כניסה לרצועת עזה פוגע בגיעה קשה בזכותן ובזכותם של בעליהן וילדיהן לחיי משפחה, זכות המעוגנת במשפט הישראלי והבינלאומי כאחד.¹⁷ הסירוב כופה פיבוד ארוך ואכזרי בין בני משפחה, משבש את סדרי חייהם ומאיים על עצם קיומו של התא המשפחתי.

עתירה נוספת הוגשה בשמה של איש, אף היא תושבת ירושלים הנשואה לתושב הרצועה. איש מתגוררת עם בעלה וארבעת ילדיהם בעיר עזה. מתחילת האינתיפאדה נמנעה איש מלהיכנס לישראל, בשל הקושי להגיע למחסום ארז והפחד כי תיאלץ לצאת מן הרצועה ולהשאיר את ילדיה בעזה פרק זמן ממושך שסופו לא ידוע. רק משמעה כי אשה במצבה הצליחה לצאת מן הרצועה ולשוב אליה, החליטה בסוף יוני לבקר את אמה בירושלים, לאחר ארבע שנים בהן לא התראו. בתום שבועיים בירושלים, פנתה למת"ק על מנת לקבל היתר כניסה לרצועה. משלא נענתה, פנתה למוקד. משרד ישראלים מסר למוקד בטלפון כי הבקשה מסורבת בשל הפרת צו אלוף. פניות נוספות של המוקד להתיר לאיש לשוב למשפחתה ברצועה נותרו ללא מענה וכך, למרות כוונתה לשוב לרצועה עוד בקיץ, נאלצו ילדיה הלומדים בבתי הספר להתחיל את שנת הלימודים בהיעדר אמם. בתה הצעירה, תלמידת כתיב ז', נאלצה ליטול על עצמה את האחריות לניהול משק הבית. בנה בן ה-12 של איש סובל ממחלת האפילפסיה, בעטיה אינו לומד. הוא לוקה בהתקפים יומיים, וזקוק לתרופות ולהשגחה מתמדת, פן יפגע בעצמו או באחיו הקטנים. שיחות הטלפון היומיות בין האם לילדיה הסתיימו בבכי. בתצהירה לבית המשפט אמרה איש: "הפיבוד הנורא הזה הוא אחת הסיבות שחששתי להגיע למחסום ארז לחדש את ההיתר שלי בעבר... כואב לי שיש אנשים

החגים המוסלמיים עיד אל פיטר ועיד אל אדחה, על מנת לבקר אצל קרוביהם.¹⁸ ימי החג היו הזדמנות נדירה למפגשים בין בני משפחה שמדיניותה של ישראל מנעה מהם להתראות במהלך השנה. במהלך האינתיפאדה הפסיק הצבא להתיר ביקורי חג כמעט לחלוטין. בכל התקופה שמאז פרוץ האינתיפאדה ועד סוף 2003, התיר הצבא לישראלים לבקר אצל קרוביהם בחגים רק פעמיים. מספר מועט של מבקרים הורשה להיכנס לרצועה בעיד אל-פיטר 2000. מספר רב יותר של אנשים הורשה להיכנס בעיד אל פיטר 2003. בשני המקרים הסכים הצבא לאפשר את הביקורים בעקבות מעורבות המוקד.

לקראת עיד אל אדחה שחל בפברואר 2004, פנה המוקד לצבא, ככלל חג מוסלמי מאז תחילת האינתיפאדה, בדרישה להתיר ביקורי חג. המוקד דרש מן הצבא לפרסם את הקריטריונים והנהלים לכניסה לרצועה מבעוד מועד. חיילי המת"ק ארו מסרו בעל פה כי הביקורים אכן יתאפשרו וכי שר הביטחון עצמו אישר אותם. ראוי לציין כי זו הפעם הראשונה מאז פרוץ האינתיפאדה בה אישר הצבא ביקורים בעיד אל אדחה. חיילי המת"ק מסרו עוד כי הקריטריונים המתגבשים יכללו קרובים מדרגה ראשונה של תושבי הרצועה ושל ילדיהם עד גיל 16 בלבד. בעקבות הדעה זו פנה המוקד ליועץ המשפטי של עזה בשמה של קבוצת אנשים שאינם עונים על הקריטריונים הצרים הללו, ולפיכך לא יכלו להתלוות לבני משפחתם בביקורם בעזה.

יומיים לפני החג, ב-29.1.04, בעוד המוקד ממתין למענה לפנייתו, אירע פיגוע בירושלים. ביום הראשון של החג הגיעו מאות למחסום ארו בתקווה להיכנס לרצועה לבקר אצל קרוביהם בחג, אך חיילי המת"ק מסרו כי הצבא ביטל את הביקורים. על פי פרסומים בעיתונות, את הפיגוע ביצע פלסטיני תושב נפת בית לחם. מערכת הביטחון מעולם

לא טענה כי היה לו קשר כלשהו לרצועת עזה או לישראלים המבקשים להיכנס אליה לרגל החג. יש לציין כי גם לו היה קשר כזה, לא ניתן היה להצדיק ענישה קולקטיבית של ציבור רחב שכל מבוקשו הוא לבלות את החג בקרב בני משפחתו. במקרה זה מדובר בתופעה חמורה אף יותר מענישה קולקטיבית, ציין המוקד בפנייתו לפרקליטות המדינה בעניין, שכן עולה חשש שהאיסור נובע ממניעים נקמניים ותו לא. כל ניסיונות המוקד להביא לביטול האיסור עלו בתוהו ולפיכך, ביומו השני של החג, עתר המוקד לבג"ץ בבקשה להתיר לישראלים לבקר אצל קרוביהם ברצועת עזה בכל ימות השנה, ולכל הפחות בימי החג.¹⁹

בעקבות העתירה הודיעה פרקליטות המדינה למוקד, ביומו השלישי של החג, כי הכניסה לעזה תותר במהלך החג. בהודעה שנמסרה על כך לבית המשפט, צוין כי ביטול הביקורים נבע מחשש ל"הסלמה והידרדרות במצב הביטחוני" בעקבות הפיגוע,²⁰ אך לא הוסבר מה הקשר בין ביקורי החג לאותה הסלמה. הצבא אמנם הודיע על ביטול האיסור, אך בפועל לא איפשר מחסום ארו למבקרים להיכנס לרצועה. לאחר אינספור שיחות טלפון מטעם המוקד, הצליחו לבסוף מבקרים בודדים להיכנס לרצועה בשעות המעטות שנותרו עד סגירת המחסום. לאחר מאמצים רבים במהלך יומו הרביעי של החג, עלה בידו של המוקד להבטיח כי גם ביום החג האחרון יותר לאנשים להיכנס לרצועה. מעבר לשעות המצומצמות בהן ניתן היה לעבור, הצבא לא עמד בהצהרתו כי יינתנו

¹⁷ ההכרזה האוניברסאלית בדבר זכויות האדם, 1948, סעיפים 12 ו-16(3); האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות, 1966, סעיפים 17 ו-23(1); האמנה בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, 1966, סעיף 1(11); אמנת האג, סעיף 46; אמנת ג'נבה הרביעית, סעיף 27.

¹⁸ אין בידי המוקד מידע לגבי נוהל דומה גם בחגים הנוצריים.
¹⁹ בג"ץ 1034/04, קוטינה נ' מפקד כוחות צה"ל ברצועת עזה.
²⁰ תגובה מקדמית מטעם פרקליטות המדינה לעתירה לצו על תנאי, בג"ץ 1034/04, קוטינה נ' מפקד כוחות צה"ל ברצועת עזה, 3.2.04.

ונרמסתי. מהנפילה נגרמו לי כאבי גב קשים, ובעזה (מאוחר יותר) נבדקתי על-ידי רופא, שציווה עליי לנוח במיטה במשך יומיים. אבל בינתיים המשכתי לנסות להיכנס לעזה. היה צריך להגיע לאשנבים למסור את הניירות. לא היו שום אמצעים לסדר את התור. אנשים דחפו ונדחפו. אני הייתי לבדי, עם שלושת הילדים שלי (בני שנתיים, שמונה ותשע). התאמצתי לאחוז בהם שלא ייבלעו בהמון.

בתי היתה צריכה ללכת לשירותים אבל השירותים (שהם מחוץ למתחם המחוסם) היו מוזהמים, ובכנות: אי-אפשר היה להשתמש בהם. בנוסף, המשמעות של הליכה לשירותים היא לצאת מהמתחם ולאבד את התור. לא היה איפה לשבת (חוץ מאשר על הקרקע) וכל הזמן היינו צריכים לעמוד - אני עם הבת התינוקת בידיי, והתיקים, ומנסה גם לאחוז בילדים הגדולים יותר ולוודא שלא ייעלמו... **(תצהיר שהוגש במסגרת בג"ץ 1034/04, קוטינה נ' מפקד כוחות צה"ל ברצועת עזה).**

בסופו של דבר נכנסו לרצועה ביומיים האחרונים של עיד אל אדחה כ-2,500 מבקרים, כמחצית ממספר המבקרים שנכנסו לרצועה בעיד אל פיטר, החג שקדם לו.

מאוחר יותר ב-2004, בתגובה לשתי עתירות המוקד העוסקות בהתרת כניסה לעזה, חזר הצבא על עמדתו הקבועה כי כניסת ישראלים לרצועה אסורה מטעמים ביטחוניים, היינו, החשש לפגיעה במבקרים והחשש שביקוריהם ינוצלו למטרות טרור. עם זאת, הצהיר הצבא כי הוא מתיר כניסת אזרחים ישראלים לביקור קרוביהם מדרגה ראשונה ברצועת עזה, "אף בתקופת העימות המזוין", לצרכים הומניטריים (לוויות, חתונות, מחלות קשות וכיוב'), בתוקף הסדר משפחות חצויות ובמהלך החגים, זאת בהיעדר מניעה ביטחונית פרטנית לגביהם. המבקרים רשאים להיכנס בלווית ילדיהם

היתרי ביקור לשלושה ימים ורבים מהפונים קיבלו היתרים ליום אחד בלבד, זאת כאשר את מרבית היום בילו בהמתנה במחסום ארו. רק הורים, אחים וילדים של תושבי הרצועה הורשו להיכנס. הצבא לא התיר למבקרים להביא עמם את בני זוגם או את ילדיהם שמעל גיל 16. בנוסף על כל אלה, התנאים במחסום היו בלתי נסבלים.

מתוך תצהירו של ז"ד, תושב ירושלים, שהגיע עם משפחתו למחסום ביום ד' 4.2.2004 בשעה 7:00 בבוקר לערך: "רק בשעה 13:30 לערך הצלחנו להיכנס לעזה, אחותי ואני. ארבעת אחיי האחרים הגיעו לביתה של אחותנו בעזה רק אחרי חצות, אחרי שעוכבו עוד שעות על גבי שעות במחסום. רוב הזמן הזה של ההמתנה, היינו במקום שלא היו בו מים ולא שירותים. אנשים עשו את צרכיהם בשטח. הכעכים שהבאנו איתנו נגמרו מהר מאוד. היינו רעבים. הקור הציק מאוד. ביקשתי מים מחייל לילדים - ואמר שאין. גם לא היו ספסלים לשבת עליהם. היו הרבה מאוד אנשים. אבל מה אכפת לחיילים במחסום? לא הרגשתי שנעשה משהו כדי שהליך הכניסה יהיה מזוין ואנושי..." **(תצהיר שהוגש במסגרת בג"ץ 1034/04, קוטינה נ' מפקד כוחות צה"ל ברצועת עזה).**

מתוך תצהירה של נ"ע, תושבת ירושלים שהגיעה למחסום ארו על מנת לבקר את הוריה, אחיה ואחיותיה המתגוררים ברצועת עזה: "ביום ד' בעלי הסיע אותנו למחסום ארו (אבל היה אסור לו להיכנס אתנו). הגענו למחסום בסביבות השעה 8:00. הגעתנו לעזה רק בשעה 13:30 לערך. המצב במחסום היה מזעזע. המון אנשים הצטופפו סביב השער. פתחו את השערים והכניסו קבוצה קטנה. אחר-כך השערים נסגרו למספר שעות. שוב נפתחו השערים וכולם נדחפו וניסו להיכנס במהירות, כדי שלא יישארו בחוץ. בתוך הדוחק נפלת

שטרם מלאו להם 18. בנוגע לביקורי החג, פירט הצבא כי אזרחים ותושבים ישראלים רשאים לבקר אצל קרוביהם מדרגה ראשונה בחג אחד בכל שנה (למוסלמים ניתן לבחור בין עיד אל אדחה לעיד אל פיטר ואילו לנוצרים ניתנה האפשרות לבקר רק בחג המולד), וזאת בלבד שלא ביקרו ברצועה במהלך אותה שנה.²¹ על פי הסדר זה, מי שביקר ברצועה מטעמים הומניטריים במהלך השנה, לא יוכל להיכנס אליה בחגים.

המוקד לא הסתפק בקריטריונים צרים אלה ובאוגוסט 2004 פנה אל פרקליטות המדינה בבקשה למתן הבהרות ולהרחבת הקריטריונים. בין היתר דרש המוקד להפריד בין ביקורי החג לביקורים מטעמים הומניטריים ולא להתנותם בהיעדרות מן הרצועה במהלך השנה, לאפשר ביקורים גם בחגים אחרים כגון פסחא וראש השנה האזרחי ובמועדים נוספים כגון חופשת הקיץ, להתיר לבני זוגם של המבקרים להתלוות אליהם, להתיר גם למבקרים שאינם קרובים מדרגה ראשונה להיכנס לרצועה, להיערך לביקורים כראוי ולפרסם את הקריטריונים והנהלים למעבר במחסום מבעוד מועד, על מנת למנוע הישנות התופעות שהתרחשו במחסום במהלך עיד אל אדחה ב-2004.

עוד בטרם התקבלה תשובה לפנייה זו, התברר כי אין ממש בהצהרת הצבא כי יתיר ביקורי חג, כאשר, שוב בתאונות ביטחוניות, נותרו שערי הרצועה סגורים במהלך עיד אל פיטר שחל בנובמבר 2004. הפעם, היה זה מותו של יושב ראש הרשות הפלסטינית, יאסר ערפאת, שאיים על ביטחון האזור. המוקד פנה לבית המשפט העליון בדרישה לחייב את הצבא

לעמוד בהצהרתו כי יתיר ביקורי חג, אך ללא הועיל. בתגובתו לפנייה זו הבהיר הצבא כי גם כשהצהיר כי ביקורי החג מותרים, טען כי ההיתר כפוף להנחיות ביטחוניות המשתנות מעת לעת.²² הבהרה זו מרוקנת למעשה מתוכן את הצהרת הצבא כי ביקורי החג מותרים כחריג לאיסור הקבוע. בהתחשב בעובדה כי הצבא הודיע כי יתיר ביקורים בחג אחד בלבד, וזאת אם לא נערך ביקור ברצועת עזה במהלך השנה שקדמה לו, ביטול הביקור בעיד אל פיטר משמעו שקרובים של תושבי הרצועה שלא נכנסו אליה בחג אחר באותה שנה, או שאת משפחתם לא פקד אירוע יוצא דופן הנופל תחת הקריטריונים ההומניטריים שהציב הצבא, לא יזכו לראות את קרוביהם, בהם הוריהם ואחיהם, ולו פעם אחת בכל אותה שנה.

תשובת הצבא לבקשת המוקד להבהרות ותיקונים בקריטריונים הגיעה מספר ימים לאחר תום החג. הצבא הוסיף את חג הפסחא לנוצרים, הצהיר כי יתיר ביקורים בשני חגים ולא רק באחד, ביטל את התניית ביקורי החג בהיעדרות מן הרצועה במהלך השנה והודיע כי יתיר כניסה גם לבני זוגם של המבקרים. לאור הודעה זו ועל אף ששאר דרישות המוקד נותרו ללא מענה, הסכים המוקד למשוך את העתירות העוסקות בנושא על מנת להעמיד את הכללים החדשים במבחן.

²¹ תגובה משלימה מס' 2 מטעם פרקליטות המדינה, בני"ץ 10043/03, אבאגיאן נ' מפקד כוחות צה"ל ברצועת עזה, 26.8.04.

²² תגובה מטעם פרקליטות המדינה לבקשת העותרים לסעד דחוף, בני"ץ 10043/03, אבאגיאן נ' מפקד כוחות צה"ל ברצועת עזה, 15.11.04.

מעבר מן הגדה לרצועה ולהיפך²³

חופשית בין הגדה לרצועה דרך ישראל באופן שאינו תלוי בהיתר כניסה לתחום ישראל. המעבר נפתח רק ב-1999 ופעל במתכונת מצומצמת בלבד ובאופן שלא הסיר את התלות בהיתרים מטעם ישראל. כעבור כשנה, עם פרוץ האינתיפאדה השנייה, סגרה ישראל את המעבר.

מאז סגירת המעבר חזרו תושבי השטחים להיות תלויים לחלוטין בהיתרים מטעם ישראל כדי לעבור מאזור אחד למשנהו. ככלל, הצבא אינו מאפשר למי שרשום כתושב אחד האזורים לעבור לאזור האחר. מתשובות הצבא לפניות המוקד בעניין זה עולה, כי הוא רואה בבקשות הללו משום בקשות כניסה לישראל לכל דבר ודוחה אותן אם קבע כי הפונה מנוע כניסה לישראל, או אם קבע כי הסיבה בעטיה הוא מבקש לעבור אינה מהווה עילה מספקת להתיר את כניסתו לישראל. הצבא מעולם לא פירט מהן, לשיטתו, עילות מספקות. לעיתים, כאשר פניית המוקד להסדרת מעבר בין הרצועה לגדה נענית בחיוב, ההיתר שמעניק הצבא הוא בבחינת היתר שהייה מוגבל בזמן באזור אליו מבקש הפונה להיכנס. שתי התופעות הללו עומדות בסתירה מוחלטת לזכויות הנובעות מן העובדה כי שני האזורים מהווים יחידת טריטוריאלית אחת. תושביהם אינם זקוקים לעילה כדי לעבור ביניהם או להיתר על מנת לשהות בכל אחד מהם.

במהלך 2004 טיפל המוקד במספר פניות שהגיעו מתושבות הרצועה, המאורסות

לתושבי הגדה המערבית ומעוניינות לעבור לגדה על מנת לקיים את טקס כלולותיהן ולהקים בית משותף עם בעליהן.

אחת הנשים הללו היא מי"ע, שבקיץ 2003 חתמה על חוזה נישואין עם תושב הגדה המערבית. לאחר החתימה על החוזה פנתה מי"ע למת"ק באזור מגוריה בבקשה להיתר

בהסכמי אוסלו נקבע כי רצועת עזה והגדה המערבית מהוות יחידה טריטוריאלית אחת. ישראל מעולם לא חזרה מן ההכרה ברצועה ובגדה כיחידה טריטוריאלית אחת וברבות השנים אף העניקה לה גושפנקא רשמית. ב-2002 החליטה המדינה להעביר בכפייה את האחים כיפאח ואינתיצאר גיורי מביתם שבגדה לרצועה ולאסור עליהם לצאת מהרצועה במשך שנתיים. כאשר נדרשה להגן על החלטה זו טענה המדינה, בהסתמך על קביעת הסכמי אוסלו, כי צעד זה אינו מהווה גירוש לארץ אחרת אלא "תיחום מגורים" בשטחה של ישות מדינית אחת. בית המשפט הגבוה לצדק נתן לקביעה זו תוקף משפטי כאשר אימץ את עמדת המדינה.

מעמדן כיחידה טריטוריאלית אחת של הרצועה והגדה מקנה לתושביהן את הזכות לחופש תנועה מלא בין שני האזורים, לרבות הזכות לקבוע את מקום מגוריהם בכל מקום בגדה או ברצועה בו יחפצו.²⁴

בדרך למימוש הזכויות הללו עומד מכשול גיאוגרפי. לתושבי השטחים המבקשים לנוע בין שני האזורים יש שתי אפשרויות - הם יכולים לצאת לחו"ל דרך מעברי הגבול בגשר אלנבי שבגדה או ברפיח שברצועה, לעבור דרך מצרים וירדן ולהגיע למחוז חפצם. נסיעה כזו כרוכה בעלויות גבוהות, עלולה לארוך זמן רב וכפופה להגבלות השונות שמטילה ישראל על יציאתם של תושבי השטחים לחו"ל.²⁵ האפשרות האחרת היא לעבור דרך ישראל. ישראל מצדה אוסרת על כניסת פלסטינים לתחומה אלא בהיתר מיוחד, מזה קרוב ל-14 שנים.

ב-1995 מצאו ישראל והרשות הפלסטינית פתרון לנתק שבין הגדה לרצועה בדמותו של "המעבר הבטוח", שאמור היה להבטיח תנועה

מעבר לגדה. תחילה סירב הצבא להעניק לה היתר מעבר בטענה כי היא מנועה מלהיכנס לישראל מטעמים ביטחוניים, אך בעקבות עתירה לבג"ץ שהגיש המוקד ביוני 2004, חזר בו מן הסירוב והתיר לה ולאמה לצאת לגדה המערבית לחתונה. לאם ולכלה ניתן אישור שהייה בגדה ל-14 ימים. האם שבה לרצועה לאחר החתונה. מ"ע נשארה עם בעלה בביתם המשותף.

בינואר 2005 נפטר אביה של מ"ע והיא פנתה למוקד בבקשה שיסייע לה לעבור לרצועה ולשהות לצד משפחתה בימי האבל.

בתגובה לפניית המוקד מסר הצבא כי מ"ע שוהה בגדה המערבית "שלא כדק" כביכול, וזאת משום שמענה הרשום הוא ברצועת עזה ותוקף ההיתר שקיבלה לשהייה בגדה פג. הצבא הודיע כי עליה לשוב לרצועת עזה והצהיר שלכשתיכנס לרצועה, לא יתיר לה לשוב לגדה. (תיק 29870)

מעבר לגדה. תחילה סירב הצבא להעניק לה היתר מעבר בטענה כי היא מנועה מלהיכנס לישראל מטעמים ביטחוניים, אך בעקבות עתירה לבג"ץ שהגיש המוקד ביוני 2004, חזר בו מן הסירוב והתיר לה ולאמה לצאת לגדה המערבית לחתונה. לאם ולכלה ניתן אישור שהייה בגדה ל-14 ימים. האם שבה לרצועה לאחר החתונה. מ"ע נשארה עם בעלה בביתם המשותף.

בינואר 2005 נפטר אביה של מ"ע והיא פנתה למוקד בבקשה שיסייע לה לעבור לרצועה ולשהות לצד משפחתה בימי האבל.

בתגובה לפניית המוקד מסר הצבא כי מ"ע שוהה בגדה המערבית "שלא כדק" כביכול, וזאת משום שמענה הרשום הוא ברצועת עזה ותוקף ההיתר שקיבלה לשהייה בגדה פג. הצבא הודיע כי עליה לשוב לרצועת עזה והצהיר שלכשתיכנס לרצועה, לא יתיר לה לשוב לגדה. (תיק 29870)

בנוסף להגבלות המוטלות על מעברם של תושבי השטחים מאזור אחד למשנהו ועל שהותם בו, אין הצבא מאפשר לתושבים להעתיק את מקום מגוריהם מן הגדה לרצועה ולהיפך. זאת, בניגוד לחוק הבינלאומי, לחוק הישראלי החל בשטחים ולהסכמי אוסלו.

על פי החוק הצבאי הישראלי החל בשטחים, שינוי המען במרשם האוכלוסין אינו טעון אישור מוקדם של הרשויות. החוק קובע כי לאחר המעבר הפיזי, חייב אדם להודיע לרשויות על מענו החדש והן מחויבות לעדכן את מרשם האוכלוסין בהתאם.²⁶ תושבי השטחים אינם יכולים לנהוג כך ככל שהדבר נוגע למעבר בין הרצועה והגדה, שכן ישראל אינה מתירה להם מלכתחילה לנוע מאזור אחד למשנהו, אלא בהיתרים מיוחדים. כך הופכת ישראל למעשה את חוקיה שלה על פיהם ומתנה "מעבר דירה" במתן היתר מטעמה. מדיניות זו, שאינה סבירה כשלעצמה, מעמידה את תושבי השטחים במצב בלתי אפשרי שכן, ניסיון המוקד מלמד כי הרצון "לעבור דירה"

ישראל רואה בכל מי ששוהה בלא היתר ברצועה או בגדה, ומופיע ברישומיה כתושב האזור האחר, שוהה בלתי חוקי לכל דבר. מפניות המגיעות למוקד עולה כי יחס זה כרוך בהשלכות חמורות בכל הנוגע למגיעיהם של התושבים עם הצבא - הממשל הצבאי באזור מגוריהם מסרב לטפל בפניותיהם השונות משום שהם רשומים כתושבי האזור האחר. במהלך 2004 עתר המוקד לבג"ץ בשמן של שלוש נשים שהצבא סירב לטפל בבקשותיהן

23 לפירוט נוסף בנושא המעבר בין רצועת עזה והגדה המערבית ר' המוקד להגנת הפרט ובצלם, **כלא עזה**, 2005, עמ' 7-17.

24 **האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות**, 1966, סעיף 12. על תחולת אמנה זו בשטחים הכבושים ראו: חוות הדעת של בית הדין הבינלאומי בהגב בעניין בניית חומת הפרדה, עמ' 40-43, פסי' 102-111.

25 ראו פרק חופש התנועה, יציאה מהשטחים לחוץ לארץ בדו"ח זה, עמ' 12.

26 צו בדבר תעודות זהות ומרשם אוכלוסין (יהודה ושומרון) (מס' 297), התשכ"ט-1969, סעיף 13.

27 תגובה מקדמית מטעם המשיבים בבג"ץ 5504/03, **כחלות נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית**, 25.2.04.

לא נתקבלה כל תשובה, עתר המוקד לבג"ץ.
(תיק 22834)

ב-2004 הצליח המוקד להסדיר את שובו של כ"ח לגדה המערבית, לאחר שנתיים בהן היה "תקוע" ברצועת עזה. כ"ח הוא יליד רצועת עזה. ב-1991 הגיע לרמאללה ללימודים ועם הזמן השתקע בעיר. הוא נישא לתושבת העיר, מצא עבודה כמהנדס מחשבים ושכר בית. ב-1998 הודיע לרשות הפלסטינית על שינוי מענו ובספח תעודת הזהות שלו נרשם מענו החדש - רמאללה.

במרץ 2003 ניסה כ"ח לחצות את גשר אלנבי בדרכו לעמאן במסגרת עבודתו. בגשר עצרו אותו הישראלים והעבירו אותו לכלא אשקלון. לאחר מעצר של יום אחד, במהלכו נשאל על מעשיו בגדה, הגלו אותו כולאיו לרצועת עזה. בכלא אשקלון נאמר לו כי במרשם התושבים המצוי בידי ישראל הוא רשום כתושב הרצועה.

לאחר שניסה לשווא להסדיר את רישום כתובתו באמצעות משרד הפנים הפלסטיני ברמאללה ובעזה, פנה כ"ח למוקד. נציג הצבא מסר למוקד בעל פה כי אם כ"ח אינו תושב הגדה המערבית על פי מרשם האוכלוסין, אין עילה לאפשר את כניסתו לישראל. פרט לתגובה זו, לא נתקבל כל מענה לפניות המוקד בעניין. בחלוף למעלה מחצי שנה עתר המוקד לבג"ץ בשמו של כ"ח. באותה עת, היה כ"ח "תקוע" ברצועה למעלה משנה.

בעקבות העתירה הודיע הצבא כי יתיר לכ"ח לעבור לגדה המערבית ולשהות בה. הצבא הדגיש כי היתר זה ניתן לפנים משורת הדין וכי לא יתיר את שינוי מענו של כ"ח לגדה המערבית.

ללא הסדרת רישום הכתובת נותר כ"ח חשוף לסכנת הגליה נוספת לעזה, לסירובם של משרדי הצבא בגדה לטפל בפניותיו או לאפשר לו לצאת לחו"ל דרך גשר אלנבי. המוקד דרש

מסיבה זו. שתיים מהן ביקשו לבקר אצל בניהן הכלואים בישראל ואחת ביקשה לצאת לחו"ל.²⁸ מפניות אחרות עולה כי כאשר הצבא נתקל באנשים אשר השתקעו בגדה אך מענם הרשום נותר ברצועה, הוא נוהג לעוצרם ולשחררם ברצועה, הרחק ממקומות פרנסתם וממשפחותיהם ומסרב לאפשר להם לחזור לגדה. בנוסף לכל אלה, כאשר אדם המתגורר בגדה ורשום ברצועה מגיע אליה מרצונו, מסרב הצבא להתיר לו לשוב לגדה.

בעת כתיבת שורות אלה, ממתין המוקד לתשובת המדינה בעתירה שהגיש בעניינם של בני הזוג ש.י. צ"ש "תקועה" בעזה מזה ארבע שנים ובעלה, ע"ש, מזה שנתיים. בני הזוג נולדו, חיו והתחתנו בעזה. בשלהי שנות התשעים עברו לאזור רמאללה, בעקבות הצעת עבודה שקיבל ע"ש. הם הודיעו לרשות הפלסטינית על שינוי מענם וסעיפי המען בתעודות הזהות שלהם שונו בהתאם.

בשנת 2000 הרתה צ"ש שוב ונסעה, עם שלושת ילדיה, ללדת את ילדם הרביעי של בני הזוג בחיק משפחתה המורחבת ברצועת עזה. לרוע מזלה של צ"ש, נולדה בתה עם פרוץ האינתיפאדה השנייה. הצבא סגר אז את המעבר הבטוח ומשרצתה לשוב לביתה ולבעלה בגדה, נאלצה לפנות למת"ק הישראלי, אולם הצבא לא השיב לפניותיה. לאחר שנתיים שלא הצליחה לשוב לגדה, פנתה צ"ש למוקד. בשיחת טלפון מסרו חיילי מת"ק ארז כי מענה של צ"ש במרשם האוכלוסין הוא רצועת עזה. מעבר לכך, לא זכו מכתבי המוקד למענה.

בתחילת 2003, לאחר שלא ראה את אשתו וילדיו משך כשנתיים ולא זכה מעולם לפגוש את בתו הקטנה, הצטרף ע"ש למשפחתו ברצועה. מאז אין הצבא מאפשר גם לו לשוב לביתו. המוקד המשיך לפנות לצבא בדרישה להתיר את שובה של המשפחה לגדה. בדצמבר 2004, לאחר למעלה משנתיים בהן

להשיג עבורם הסדר זהה לזה שהושג לכ"ח.

(תיקים 23309, 32182, 34115)

טיפול המוקד מצליח אמנם לעיתים להביא להסדרת מעבר בין הרצועה לגדה, אולם מדיניותה של ישראל נותרה בעינה. המדינה מוסיפה להתעלם מזכויותיהם של תושבי השטחים ולאסור על מעברם בין הרצועה והגדה, בין אם לצורך שהות זמנית ובין אם לשהות של קבע. מדיניות גורפת זו גורמת להפרדה כמעט מוחלטת של אוכלוסיות הגדה והרצועה זו מזו ומהווה, למעשה, תיחום מגורים של כל תושבי השטחים.

מהצבא למצוא פתרון לבעייתו. לאחר משא ומתן עם פרקליטות המדינה הושג הסדר, על פיו יוכל כ"ח להגיש את פניותיו למת"ק באזור מגוריו בגדה ולצאת מהגדה לחו"ל דרך מעבר הגבול בגשר אלנבי.

זמן קצר לאחר שובו של כ"ח לגדה המערבית, פנו למוקד ע"ס וס"צ. גם הם, כמו כ"ח, תושבי הגדה הרשומים כתושבי רצועת עזה וגם הם, כמו כ"ח, נעצרו והוגלו לרצועה. הפעם הצליח המוקד להסדיר את שובם לגדה ללא צורך בהתערבות בג"ץ. בעת כתיבת שורות אלה עושה המוקד מאמצים

מחסומים

ב-17 לפברואר 2004, בשעה 15:00 לערך, הגיע ו"ש למחסום חווארה כדי לחצותו לכיוון שכם. ו"ש הבחין כי החיילים מתנים את המעבר במחסום בחתימה על דף חלק. החיילים דרשו גם ממנו לחתום ומססירב, מנעו את מעברו. לאחר כארבע שעות עיכוב, פנה ו"ש למוקד החירום. זמן קצר לאחר מכן הגיע למקום קצין, ככל הנראה מהמינהל האזרחי, אלא שבמקום להסדיר את מעברו של ו"ש, ניסה הקצין לשכנעו לחתום על הדף. ו"ש עמד בסירובו, וזאת למרות שאותו קצין איים עליו שאם לא יחתום - החיילים יכו אותו.

לאחר כשש שעות עיכוב התירו החיילים לו"ש לעבור במחסום מבלי לחתום. כאשר דרש המוקד כי התופעה תיחקר, מסר קצין במינהל האזרחי כי התופעה כבר הופסקה

בשנת 2004 לא חל שנוי מהותי בכל הנוגע להגבלת חופש התנועה של הפלסטינים תושבי השטחים הכבושים. כבשלוש השנים שקדמו לה, מאות מחסומים עדיין פזורים ברחבי הגדה המערבית, וכפריה עדיין מכותרים מכל עבריהם בחסימות עפר. בידי החיילים המאיישים את המחסומים נתון כוח כמעט בלתי מוגבל והחיכוך המתמיד בינם לבין האזרחים יוצר מציאות שבה עיכובים ממושכים, חוסר התחשבות בחולים, מכות, ענישה, החרמות רכוש, השפלות והתעללויות הן תופעות שבשגרה.

במהלך 2004 טיפל מוקד החירום ב-1,687 תלונות שעסקו במתרחש במחסומים בזמן אמת. ברוב המקרים הניב הטיפול תוצאות, אולם זאת לאחר זמן רב. במקרים מסוימים המשיך המוקד לטפל בפניות שהגיעו למוקד החירום גם לאחר שהתקריט הגיעה לסיימה, במטרה לקדם את חקירת המקרים ולהביא להעמדת האחראים להם לדין.

28 ראו פרק זכויות כלואים, ביקורי משפחות אצל הכלואים בדו"ח זה, עמ' 31; בג"ץ 11355/04, חגה נ' מפקד כוחות הצבא ברצועת עזה.

כתיבת שורות אלה, טרם התקבלה תגובה.
(תיק ח8975)

בצהרי ה-7 לאוגוסט 2004, התקשרו מספר אנשים למוקד החירום ומסרו כי החיילים במחסום חווארה מעכבים קבוצה של כעשרים וחמישה גברים ונערים זה מספר שעות. בין המעוכבים היה גם ש"ק, נער ששב מטיפולים רפואיים ברמאללה כשהוא מלווה באמו. כאשר דרשו החיילים מש"ק להצטרף לשאר המעוכבים, ביקשה אמו להישאר לצדו. בתגובה היכו אותה החיילים. כאשר נחלץ בנה להגנתה, היכו החיילים גם אותו והכריחו את האם להמשיך בדרכה ולהשאירו מאחור. רק לאחר טיפול המוקד, שארך למעלה משעתיים, החלו החיילים להתיר את מעברם של המעוכבים.
(תיק ח5243)

ב-25 יולי 2004, בשעה 15:40, התקבלה תלונה במוקד החירום על ירי לעבר צעיר פלסטיני במחסום בית איבא. עדי ראייה שהיו במקום מסרו למוקד כי כאשר הגיע הפלסטיני, מ"כ, למחסום, התפתח בינו לבין אחד החיילים ויכוח במהלכו כינה מ"כ את החייל שקרן. בתגובה הטיח החייל את ראשו של מ"כ בבתון והיכה אותו. כשניסה מ"כ לברוח ממנו, ירה בו החייל בידו. במהלך טיפול המוקד בתלונה נמסר מהתא ההומניטארי של המינהל האזרחי כי מ"כ ניסה לפרוץ חסימה ולברוח מהחיילים, ולכן נורה. התקרית זכתה לכיסוי תקשורת נרחב והצבא הודיע על פתיחתה של חקירת מצ"ח.²⁹ **(תיק ח5169)**

כאמור, טיפול המוקד אינו נפסק בהכרח עם סיום התקרית. השנה הסתיימה תלונה שהתקבלה במוקד החירום, על אלימות חיילים והחרמת תעודת זהות במחסום קלנדיה, בהגשת תביעת נזיקין כנגד האחראים.

וכי הניירות עליהם חתמו פלסטינים נגרו. הקצין טען כי הדרישה לחתום על דף חלק הועלתה על ידי מפקד פלוגה באזור, שהחליט להפעיל "לוחמה פסיכולוגית" כנגד הפלסטינים - "שיחשבו שעושים עליהם בקרה", כדבריו. **(תיק ח3910)**

בבוקר ה-17 לפברואר 2004 התקבלה תלונה במוקד החירום, לפיה חיילים במחסום סאלם דורשים מנשים להסיר את הגילביות שלהן, לבוש אותו הן עוטות מטעמי דת. מוקד החירום פנה לתא ההומניטארי של המינהל האזרחי ודרש כי יפעל לביטול דרישה זו, שכן הדבר פוגע באמונתן הדתית של הנשים ובפרטיותן. חיילי התא ההומניטארי מסרו כי מדובר בבדיקות ביטחוניות שגרתיות וכי הדרישה סבירה. המוקד הבהיר כי אם אכן מדובר בבדיקות הכרחיות, עליהן להתבצע על ידי חיילות והרחק מן הנוכחים במחסום. המינהל האזרחי עמד על כך כי הדרישה סבירה ואולם, כעבור פחות משעה התירו החיילים לנשים לעבור במחסום מבלי להסיר את הגילביות. **(תיק ח3903)**

בצהרי ה-24 לדצמבר 2004 התקבלה במוקד החירום תלונה על עיכובם של ארבעה גברים פלסטינים במחסום סנור. כשעה לאחר תחילת הטיפול בתלונה נמסר מן הצבא כי המעוכבים שוחררו. עובדת המוקד התקשרה לש"י, אחד המעוכבים, לאשר את הודעת הצבא, והוא מסר לה כי אכן שוחררו. דקות ספורות לאחר מכן התקבלו פניות טלפוניות במוקד החירום מעדי ראייה שעמדו בסמוך למחסום וטענו כי הארבעה עדיין מעוכבים. כאשר הצליחה עובדת המוקד לשוחח שוב עם ש"י, הוא מסר לה כי בעת שיחתו הקודמת עם המוקד עמד לידו חייל, כיוון אליו את נשקו ואיים עליו לבל יאמר שעודו מעוכב. המוקד שיגר מכתב ליועץ המשפטי לגדה המערבית בו דרש כי נסיבות המקרה ייבדקו וכי ייעשו מאמצים למנוע את הישנותו. בעת

שאיישו מחסום באזור חברון מנעו מאשה שכרעה ללדת להגיע לבית החולים.

ב-25.8.98, בשעות הערב, חשה פ"ע, אז בחודש התשיעי להריונה, כי היא כורעת ללדת. היא יצאה מביתה שבבית אולא, יחד עם חמותה, בעלה וגיסה בדרך לבית החולים בחברון.

במחסום בית כחל ניגשו אל הרכב בו נסעו בני המשפחה שלושה חיילים והודיעו להם כי לא יוכלו להמשיך בנסיעתם, כיוון שעל העיר הוטל סגר. בני המשפחה הסבירו לחיילים כי מדובר במקרה חירום וכי פ"ע כורעת ללדת. החיילים האירו עליה בפנס, קבעו כי טענת בני המשפחה שהיא כורעת ללדת היא טענת סרק ואסרו על מעברם. משכך, נאלצו בני המשפחה לנסוע בדרך עוקפת. במהלך הנסיעה ילדה פ"ע את בתה במכונית. חמותה נאלצה לקרוע פיסות בד מבגדיה שלה ומבגדיה של פ"ע על מנת לעצור את הדימום. מצבה של התינוקת שנולדה עם מספר מומים מולדים הידרדר במהלך הנסיעה. המשפחה הצליחה להגיע לבית החולים אולם זמן קצר לאחר מכן נמסר לבני המשפחה כי התינוקת נפטרה.

חקירת מצ"ח שנפתחה לאחר שהמשפחה הגישה תלונה במשטרה, נסגרה בתואנה כי "החיילים הפעילו שיקול דעת במסגרת הסמכות שהייתה נתונה להם וקיבלו את החלטתם... לאחר שהתרשמו כי טענתם של המתלוננים אינה כנה."²⁹

בסוף 2003 הגיש המוקד תביעה אזרחית בשמה של פ"ע, בה נטען כי החיילים הפרו את זכותן של פ"ע ושל בתה המנוחה לקבל טיפול רפואי. ב-2004 שילמה המדינה לפ"ע פיצויים בסך 40,000 שקלים חדשים.

(תיק 13201, ת.א. 12262/03)

ב-23 ליוני 2002, בשעה 14:00 לערך, הגיע מ"ח למחסום קלנדיה לאחר שעבר ניתוח בידו השמאלית. מ"ח, שחש ברע, צעד לקדמת התור וחייל שהיה במקום הורה לו לשוב למקומו. מ"ח מסר לחייל את מסמכי הרפואיים, אך החייל תקף אותו, היכה אותו בכל חלקי גופו ואיים עליו: "אני אשבור לך את היד השנייה". כאשר הגיע מפקד המחסום לבחון את הנעשה, אמר לו החייל כי מ"ח הוא שתקף אותו. מ"ח הציג גם בפני המפקד את מסמכי הרפואיים והסביר כי אינו יכול לעמוד בשמש בשל מצבו. המפקד טען כי במכתב השחרור מבית החולים לא כתוב כי אסור לו לעמוד בשמש, לקח את תעודת הזהות של מ"ח ואיים עליו כי ישאירו במחסום עד השעה 19:00. מ"ח ביקש את תעודתו חזרה, אך המפקד סירב להשיבה. משכך, החליט מ"ח לעבור את המחסום בלי התעודה. זמן קצר לאחר מכן שב מ"ח למחסום עם אביו. האב ביקש מחייל במחסום להחזיר לבנו את תעודת הזהות, אך החייל סירב ודחף את האב. כאשר מחה מ"ח על התנהגותו, היכה אותו החייל בקת נשקו בחזה. מ"ח עזב את המחסום עם אביו ופנה לקבלת טיפול רפואי בבית חולים.

כעבור שבוע, לאחר תיאום שערך מוקד החירום, הושבה למ"ח תעודתו. בעקבות פניית המוקד, פתח הצבא בחקירת מצ"ח, אולם זו נסגרה כחצי שנה לאחר האירוע בתואנה כי לא נמצאו תימוכין לטענות בדבר הכאתו של מ"ח על ידי חיילים. ב-22 לנובמבר 2004 הגיש המוקד תביעה אזרחית בגין האירוע. **(תיק 17939, ת.א. 13054/04)**

אמנם ההגבלות על חופש התנועה של הפלסטינים תושבי השטחים החמירו באופן ניכר במהלך האינתיפאדה השנייה, אולם סגר, עוצר ומחסומים היו מצב שבשגרה עוד זמן רב לפני כן. השנה הגיעה לסיומה תביעה אזרחית שעסקה במקרה שאירע ב-1998, בו חיילים

²⁹ עמוס הראל, "חייל ירה בסטודנט פלשטינאי שהתווכח עמו במחסום בגדה; מצ"ח פתחה בחקירה", **הארץ**, 26.7.04.
³⁰ מכתב מסא"ל משה ינון, פרקליט פיקוד מרכז, למוקד להגנת הפרט, 8.2.99.

חומת ההפרדה

והם נתונים למשטר ההיתרים והשערים המכביד, ישראלים הנמצאים באותו אזור ממשכיכים ליהנות מחופש תנועה מלא. הצווים המכריזים על סגירת מרחב התפר פוטרים אותם מן הצורך בהיתרי שהייה. ישראלים מוגדרים בצווים אלה כתושבי ישראל, אזרחיה ומי שרשאים להגר אליה מכוח חוק השבות. קרי, כל יהודי באשר הוא זכאי לשהות ולנוע במרחב התפר ללא הגבלה, בעוד תושבי המקוריים של האזור, החיים ועובדים בו זה שנים, זקוקים להיתרים מיוחדים.

תואי החומה והמשטר הנלווה לה מלמדים כי לא רק שיקולי ביטחון מנחים את ישראל בבנייתה וכי היא נועדה ליצור מציאות מדינית חדשה. החומה מוחקת למעשה את הקו הירוק ויוצרת גבולות חדשים. משטר ההיתרים שנלווה לה עלול לגרום לעזיבתם של תושבי הפלסטינים של "מרחב התפר". כבר היום משטר זה אינו מאפשר להם לנהל אורח חיים תקין. על מנת לחיות חיים סבירים (ככל שהדבר ניתן תחת כיבוש) יהיה עליהם לעזוב את האזור והדבר יכשיר את הקרקע לסיפוח.

ישראל מצדה מתעקשת כי התואי מתחייב מן הצורך הביטחוני להגן על אזרחי ישראל. אולם פסיקת בג"ץ מיוני 2004 מעמידה טענה זו בסימן שאלה. בעקבות עתירה שהגישו תושבי כפרים פלסטינים באזור שמצפון מזרח לירושלים, פסל בג"ץ כשלושים קילומטרים מתואי החומה שתוכנן באזורם. התואי המקורי עתיד היה לחשוף את תושבי הכפרים הללו לתופעות דומות לאלה שמהן כבר סובלים פלסטינים באזורים בהם בניית החומה הושלמה. השופטים קבעו כי לא ניתן להצדיק פגיעה כה חמורה בתושבי הפלסטינים של האזור שעה שניתן להקים את החומה על תואי חלופי, שהפגיעה הנגרמת ממנו

בניית חומת ההפרדה נמשכת ועמה גם הפגיעה הקשה בזכויותיהם הבסיסיות של הפלסטינים שמצאו עצמם חיים בעל כורחם בצילה, ובראשן הזכויות לקניין, לחופש תנועה, לפרנסה, לחינוך ולבריאות. למרות הצהרותיה של ישראל כי החומה נועדה למנוע את חדירתם של תוקפים מן השטחים לתחומיה,³¹ החומה אינה עוברת על הקו הירוק, אלא, ברובה, בתוך הגדה המערבית. לשם בנייתה הפקיעה ישראל אלפי דונמים של קרקעות בבעלות פלסטינית. תואי החומה, הפולש לעומק השטחים, גורם לסיפוח דה פקטו לישראל של התחליות רבות ועמן גם קרקעות וכפרים פלסטיניים. החומה מפרידה בין חקלאים לאדמותיהם, בין כפרים לערי המחוז המספקות להם שירותים חיוניים ובמקומות מסוימים גם בין תושבי אותו כפר עצמו.

ישראל הכריזה על השטח שנכלא בין החומה לקו הירוק, המכונה "מרחב התפר", שטח צבאי סגור ואסרה על פלסטינים לשהות בו אלא בהיתרים מיוחדים. כך, פלסטינים המתגוררים מעברה המזרחי של החומה ומחזיקים במשרות בכפרים שנותרו ב"מרחב התפר" או באדמות חקלאיות בו, זקוקים להיתרים על מנת להגיע למקורות פרנסתם. אלה שבתיהם נותרו ממערב לחומה זקוקים להיתרים מן הצבא על מנת להמשיך להתגורר בהם. תושבים פלסטינים משני עברי החומה נאלצים להמתין בשערים שהותקנו בה עד שיואלו חיילים ישראלים להגיע ולהתיר את מעברם לבתי ספר, אוניברסיטאות, בתי חולים, שווקים, מקומות עבודה, חברים וקרובים. רבים מן השערים נפתחים פעמיים או שלוש ביום בלבד וגם זאת לזמן קצר. לעיתים הצבא אינו פותח את השערים כלל.

ישראל מנהיגה ב"מרחב התפר" משטר אפרטהייד לכל דבר, המבחין בין אנשים על פי שיוכם האתני. בעוד השטח אסור לפלסטינים

פחותה.³² בכך דחה בג"ץ את טענות המדינה כי התוואי המקורי שנבחר לחומה, הפולש לעומק השטחים, הוא הדרך היחידה לספק מענה לצרכי הביטחון של ישראל. בעקבות הפסיקה החלה אמנם ישראל לבחון מחדש את תוואי החומה, ובמקומות מסוימים קירבה אותו לקו הירוק, אולם היא ממשיכה לבנות את מרבית החומה בתוך השטחים הכבושים - ולא פעם בעומק השטח.

סוגיית החוקיות של בניית חומה בתוך השטחים עדיין עומדת לפתחו של בג"ץ בעתירה העקרונית שהגיש המוקד בסוף 2003.³³ בית הדין הבינלאומי לצדק בהאג, לעומת זאת, אמר את דברו ביולי 2004. בחוות דעת מייצעת קבע בית הדין בהאג כי בניית החומה בשטחים הכבושים מהווה הפרה של הדין הבינלאומי ותבע מישראל לפרקה ולפצות את הפלסטינים שנפגעו ממנה.³⁴ חוות הדעת מאמצת, למעשה, רבות מהטענות שהעלה המוקד בעתירתו לבג"ץ.

 בתשובותיה לעתירות שהוגשו כנגד חומת ההפרדה חזרת המדינה ומדגישה כי היא עושה כל שביכולתה למזער את הפגיעה בפלסטינים. המדינה שבה ומצהירה כי היא עושה מאמצים שלא להעביר את החומה בשטחים חקלאיים מעובדים, שלא להפריד בין חקלאים לאדמותיהם ובמקומות בהם לא ניתן להימנע מהפרדה כזו, היא מתקינה שערים שיאפשרו את מעברם של החקלאים.³⁵ מאמצים אלה פסחו כנראה על הכפרים עזון ונבי אליאס. צפונית לכפרים הללו, השוכנים בסמוך לקלקיליה, נבנתה ההתנחלות צופין. החומה באזור מקיפה את ההתנחלות ויוצרת מובלעת, הכוללת, בין היתר, 1,200 דונם של אדמה חקלאית השייכים לתושבים משני הכפרים ומשמשת בעיקר לגידול עצי זית. דרכם של תושבי הכפרים אל אדמותיהם שונתרו מעבר לחומה חסומה. בחומה

המקיפה את המובלעת קיימים אמנם שני שערים, האחד ממערב לכפרים, סמוך למת"ק קלקיליה, והאחר מצפון, סמוך לכפר גיאיוס, אך הם מרוחקים מעזון ומנבי אליאס וממילא הגישה דרכם אל האדמות אינה מעשית. הדרך אל החלקות הררית, לא ניתן לעבור בה ברכב וההליכה ברגל קשה, במיוחד כאשר על החקלאים לשוב לבתיהם כשהם נושאים את יבולם.

לקראת עונת מסיק הזיתים בשנת 2004, פנה המוקד לראש הממשלה, ליועץ המשפטי לממשלה ולמינהל האזרחי בדרישה כי יספקו פתרון מיידי למצוקתם של תושבי הכפרים הללו. על מנת שהחקלאים לא יאבדו את יבול הזיתים, דרש המוקד כי יותקן שער בסמוך לכפרים, באזור ממנו נהגו להגיע לאדמותיהם טרם הקמת החומה. באזור זה מצויה דרך עפר המאפשרת גישה ברכב לאדמות החקלאיות. עברו חודשיים, עונת המסיק חלפה והפנייה לא נענתה. משאבד הסיכוי להציל את יבול הזיתים, פנה המוקד שוב לאותם גורמים, הפעם בדרישה לפתרון קבוע - פירוק החומה ופיצוי התושבים בגין הנזקים שנגרמו להם.

מובלעת צופין היא דוגמה מובהקת לכך ששיקולים זרים הם שהנחו את המדינה

³¹ אתר "מרחב התפר", משרד הביטחון, ממשלת ישראל, <http://seamzone.mod.gov.il/Pages/Heb/matarah/htm> כניסה אחרונה 1.2.05.

³² בג"ץ 2645/04, מועצת הכפר בית סוריק ואח' נ' ממשלת ישראל ואחרים.

³³ בג"ץ 9961/03, המוקד להגנת הפרט נ' ממשלת ישראל ואח'. לפרטים נוספים ר' גם: המוקד להגנת הפרט, דו"ח פעילות לשנת 2003, עמ' 13.

³⁴ Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, International Court of Justice.

³⁵ ראו לדוגמה תשובת המדינה בבג"ץ 9961/03, המוקד להגנת הפרט נ' ממשלת ישראל ואח', ופס"ד בבג"ץ 2645/04, מועצת הכפר בית סוריק ואח' נ' ממשלת ישראל ואח'.

מובלעת שסופחה דה פקטו לישראל ובה אדמותיהם של חקלאי עזון, נבי אליאס וכפרים פלסטיניים נוספים.³⁶

כחודש לאחר שיגורו של המכתב בו דרש המוקד את פירוק החומה באזור עזון ונבי אליאס, הסכימה המדינה לדון בהתקנת שער חקלאי עבור תושבי הכפרים. השער מעולם לא הותקן. (תיק 34920)

בקביעת תוואי חומת ההפרדה. מיקומה הטופוגרפי הנחות של החומה והעובדה שהיא חופפת כמעט באופן מלא את גבולות שטח השיפוט המוניציפאלי של ההתנחלות צופין, מצביעים בבירור על כך כי לא שיקולים ביטחוניים, אלא שיקולים סיפוחיים הם שהכתיבו היכן תעבור. ואכן, בדצמבר 2004 פורסם בעיתונות אודות תכניות להקמת שכונות נוספות בהתנחלות צופין, באותה

זכויות כלואים

"לא יהיה אדם נתון לעינויים, ולא ליחס או לעונש אכזריים, בלתי אנושיים או משפילים."
"לא ייאסר אדם, לא ייעצר... באופן שרירותי."

הכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם, סעיפים ה, ט

ביקורי משפחות אצל הכלואים

היתר.³⁸ הבקשה מוגשת במשרדי הצלב האדום, המעביר אותה לצבא. הצלב האדום הוא אשר מודיע למשפחות אם התקבל היתר אם לאו והוא זה שמוציא את הביקורים לפועל. הסעות מרוכזות מטעמו יוצאות ממרכזי הערים בגדה המערבית ומרצועת עזה לבתי הכלא השונים בהם מוחזקים פלסטינים. בניגוד להוראות החוק הבינלאומי, מרבית בתי הכלא בהם מוחזקים פלסטינים מצויים בתוך שטחי ישראל.³⁹

"הזכות לביקורי משפחה במתקני הכליאה היא זכות יסוד, הן של העצורים והן של בני משפחותיהם. זוהי זכות בסיסית, הנובעת מתפיסתו של האדם כיצור חברתי, המתקיים במסגרת משפחה וקהילה. היא נובעת גם מהתפישה שעצם המעצר או המאסר אין בהם כדי לשלול את זכויות היסוד של הכלוא: חומות הכלא מגבילות את חופש התנועה של הכלוא, על כל הנובע מכך, אך אין בהן כדי להפקיע את זכויות היסוד האחרות שלו..."³⁷

³⁶ ניב הכלילי, "בין שתי התנחלויות", כל העיר, 24.12.04.
³⁷ מתוך עתירת המוקד, בג"ץ 7512/04, דאר זיאדה נ' מפקד כוחות הצבא בגדה המערבית.

³⁸ תושבי מזרח ירושלים אינם נדרשים להצטייד בהיתר על מנת לבקר את קרוביהם הכלואים.

³⁹ סעיף 49 לאמנת ג'נבה בדבר הגנת אזרחים בזמן מלחמה (1949), קובע כי אין להעביר בכפייה מוגנים מן השטח הכבוש אל שטחה של המעצמה הכובשת. כל מתקני הכליאה שבהם מאפשרים לעצורים ואסירים פלסטינים לקבל מבקרים נמצאים בתוך שטח ישראל, למעט אחד, מתקן הכליאה עופר שנמצא בגדה המערבית. בגדה המערבית נמצאים גם מתקני הכליאה הזמניים, אולם בהם הצבא אינו מאפשר כלל ביקורי משפחות.

מונעת כניסה לישראל

הרשויות הישראליות אינן מאפשרות לתושבי השטחים לבקר באופן עצמאי אצל יקיריהם הכלואים בישראל. כל ביקורי המשפחות מתבצעים באמצעות הצלב האדום, בכפוף לאישורו של הצבא ובתיאום עמו, עם שירות בתי הסוהר ועם משטרת ישראל. פלסטינים תושבי השטחים המעוניינים לבקר את קרוביהם הכלואים, נדרשים להגיש בקשה לצבא לקבלת